

2024 BUDGET

Budget
Speech

national treasury

Department:
National Treasury
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

SETSWANA

PUO YA TEKANYETSOKABO

Lebelela kgatlhanong le thebolo

Enoch Godongwana

Tona ya Matlotlo

21 Tlhakole 2024

ISBN: 978-0-621-51690-6

RP: RP03/2024

Go bona tshedimosetso go ya pele:

Bokaedi jwa Ditlhaeletsano jwa Lefapha la Bosetšhaba la Matlotlo
Private Bag X115
Pretoria
0001
Aforikaborwa

Mogala: +27 12 315 5944
Fekese: +27 12 406 9055

Ditokomane tsa tekanyetsokabo di teng mo: www.treasury.gov.za

Mmusakgotla yo o Tlotlegang, Nosiviwe Mapisa-Nqakula

Motlotlegi, Moporesidente Cyril Ramaphosa

Motlotlegi, Motlatsa Moporesidente Paul Mashatile

Badirammogo ba Kabinete

Maloko a Dikomitikhuduthamaga tsa Matlotlo

Maloko a a Tlotlegang

Mmusi wa Bankakgolo ya Aforikaborwa

Mokomišenara wa Tirelo ya Lotseno ya Aforikaborwa

Maaforikaborwa a Gaetsho

MATSENO

Mmusakgotla, go ya ka Baitseanape ba le babedi ba ba tumileng ba ikonomi, Alberto Alesina le Dani Rodrik, "pharologano e e bonolo gareng ga ikonomi le dipolotiki ke gore ikonomi e ka ga go oketsa phae fa dipolotiki e le go e aba".

Ntlha ke gore, Mmusakgotla, bogolo le boleng jwa phae ya bosetšhaba ke tsona tse di bolelang, le go tlhomamisa kwa bofelong, go diragatsa taelo ya rona ya sepolotiki ya kaboseša.

Maikaelelo a rona mo dingwageng di le 30 tse di fetileng e ne e le go busetsa bosiamisi jwa loago le ikonomi mo setšhabeng sa rona, go samagana ka maatla le go se lekane go e neng e le letshwao la kgethololo ya thulaganyo le go amogwa lefatshe.

Ditekanyetsokabo tse re di beileng go tloga ka 1994, di ne di le ka go bona maitlhommo a go godisa ikonomi, gore re kgone go dira go le gontsi go samagana le go se lekalekane

le kamogo tse di santseng di tshwenya loago la rona le go nyatsa tsholofetso ya temokerasi.

Ka jalo, ke ka maikutlo a magolo a tshiamelo le maikaelelo gore ke ema fa pele ga lona go neelana ka tekanyetsokabo e ya bofelo ya tsamaiso ya borataro ya temokerasi.

Mmusakgotla, ka jalo ke baya ditokomane tse di latelang fa pele ga Ntlo eno:

- Molaotlhommo wa Kgaoganyo ya Lotseno wa 2024;
- Molaotlhommo wa 2024 wa Kabo;
- Ditekanyetso tsa Tshenyegelo ya Bosetšhaba;
- Tshekatsheko ya 2024 ya Tekanyetsokabo;
- Letlhommo la 2024 la Matlotlo;
- Molaotlhommo wa Ditekanyetso tsa Bobedi tsa Kabo
- Puo ya Tekanyetsokabo; le
- Molaotlhommo wa Tekanyetso ya Akhaoto ya Tshoganyetso ya Rasafe ya Gouta le Thefosanyo ya Dinaga di Sele

MAEMO A IKONOMI

Maemo a Lefatshe

Mmusakgotla, ntetle ke simolole ka maemo a lefatshe.

Go bonelwapele gore kgolo ya lefatshe e tla oketsega, go tloga ka diphesente di le 3.1 monongwaga go fitlha go diphesente di le 3.2 ka 2025.

Tokafalo e e mo bogareng e ka ntlha ya kgolo kwa United States le dinaga tse dintsi tsa ikonomi e e golang.

Go na le dikotsi tse di sa siamang mo ditlhatlogong tse di ka nnang teng tsa tlhotlhwa ya lookwane lefatshe lotlhe, fa kgotlhang kwa Botlhabagare e oketsega le fa kgolo e fokotsega kwa China- Molekane yo mogolo wa naga wa kgwebisano.

Maemo a fa Gae

Le fa go na le Maemo a a tokafetseng lefatshe lotlhe ka 2024, kgolo ya Aforikaborwa ya gaufi le paka e santse e kgorelediwa ke ditlhotlhwa tse di kwa tlase tsa dithoto le dikgoreletso tsa thulaganyo.

Re lekanyetsa kgolo ya nnete ya GDP ya phesente ya 0.6 ka 2023. E kwa tlase ka kgolo ya 0.8 phesente e e lekanyeditsweng ka MTBPS ya 2023.

Poeletso e ka ntlha ya diphoto tse di bokoa go feta ka moo go neng go solofetswe ka teng ka kotara ya boraro ya 2023, bogolosegolo mo tirisong ya mo malapeng le peeletso e e sa fetogeng.

Fa gare ga 2024 le 2026, go lebeletswe kgolo ya palogare ya 1.6 phesente.

Maemo a kgolo a tshegediwa ke kgaogo e e tla fokotsegang ya motlakase ka gore diporojeke tse dintšhwa tsa maatla di simolola tlhagiso, le fa inforišene e e kwa tlase e tshegetsatsa tiriso ya malapa le katoloso ya sekoloto.

Fela, go na gape le dikotsi mo maemong a fa gae. Tsona di akaretsa dikgoreletsi tse di tsweleng mo thebolong ya motlakase, go rwala dithoto ka go dirisa seporo le boemakepe; le kotsi e e kwa godimo ya sekoloto ya naga.

Maloko a a tlotlegang, kgwetlho ya rona ke gore bogolo jwa phae ga bo gole ka bonako go lekane go fitlhelela ditlhoko tsa rona tsa kgolo.

MAEMO A MATLOTLO LE TOGAMAANO

Ka jalo, togamaano ya rona ya matlotlo e tshegetsatsa kgolo ya ikonomi le go fokotsa dikotsi fa e netefatsa go tswela ga matlotlo.

Fa go bapisiwa le ngwaga o o fetileng, tlhalelo ya tekanyetsokabo ya 2023/24 e lekanyediwa go etegela go tloga ka diphesente di le 4 go fitlha diphesente di le 4.9 tsa GDP.

Tlhalelo e e kwa godimo ya tekanyetsokabo e kaya gore ditshenyegelo tsa go duela sekoloto ka 2023/24 go boleditswe go nna kwa godimo, ka R15.7 billion go fitlha go R356 billion.

Ditshenyegelo tsa go duela sekoloto di tla tsaya diphesente tse di fetang tse 20 tsa lotseno. Go totobatsa, go dirisa madi mo ditshenyegelong tsa go duela sekoloto go go golo go feta ditekanyetsokabo tsa tshireletso ya loago, boitekanelo, kgotsa kagiso le pabalesego.

Ka lebaka le, maloko a a tlotlegang, re maatlafatsa togamaano ya rona le go tswela go dirisa maitlomo a rona a matlotlo.

Phokotso ya tshalelo ya R80.6 billion ya tshenyegelo e e senang morokotso e dirisiwa mo pakagareng. Ka nako e e tshwanang, lotseno le boeleditswe go feta ka R45.6 billion mo pakagareng, fa go bapisiwa le MTBPS ya 2023 Gape, re tsere tshwetso ya go simolola tlhabololo ya Akhaonto ya Tshoganyetso ya Rasefe ya Gouta le Thefosanyo ya Dinaga di Sele, e gape e itsegeng e le GFECRA.

Fa di tsewa mmogo, le fa go dirisa madi go oketsega ke tla itsise moragonyana, tlhokego ya palogotlhe ya kadimo ya puso ya bosetšhaba e tla fokotsega, go tloga ka R457.7 billion ka 2024/25 go fitlha go R428.5 billion ka 2026/27. Tlhaelo e tla simolola go tokafala go tloga ka 2024/25, go ya go tekanyetso ya 4.5 phesente ya GDP, go fitlhelela 3.3 phesente ka 2026/27.

Jaanong sekoloto se tla tlhatloga ka 75.3 phesente ya GDP ka 2025/26.

Tse tsotlhe di re baya mo maemong a go tswela go sireletsa ditirelo tsa motheo. E letlelela 60 phesente ya go dirisa madi go se na morokotso o o tla lebisiwang kwa tefong ya loago. E re letlelela gape go somarela go dirisa matlole.

Fa re bapisa le MTBPS, re oketsa R57.6 billion go duela dituelo tsa barutabana, baoki le dingaka, gareng ga ditirelo tse dingwe tse dintsi tse di botlhokwa.

Mmusakgotla, jaaka ke setse ke boletse pele, mo tekanyetsokabong e re itsise tlhabololo ya GFECRA. Akhaonto GFECRA e e tshotsweng ke Bankakgolo e e kwalang dipelo le ditatlhegelo mo kgwebisanong ya rasefe ya ledintle la naga.

Go e baya bonolo: fa Ranta e maatlafala kgatllhanong le Dolara ya US le madi a mangwe a rasefe, tshalelo ya akhaonto e ya kwa tlase, le ka go faapana. Tshalelo ya akhaonto e godile go nna go feta R500 bilione mo dingwageng mme Ranta e wetse tlase fa nako e ntse e tsamaya.

Thulaganyo e ntšhwa ya pheleletsotuelo e a tlhagisiwa e e tla fokotsang kadimo ya puso le go tokafatsa maemo a Bankakgolo a diabe.

Kwa bofelong, re atametsa Aforikaborwa gaufi le balekane ba rona go netefatsa go ikamaganya le ditiro tse di siameng tsa boditšhaba. Re tla goga R150 billion ya tshalelo ya GFECRA fa re netefaditse gore ditshireletso tse di lekaneng di teng go fekeetsa diphetogo tsa kelo ya thefosano le kgonotuelo ya Bankakgolo e se bewe mo kotsing.

GO TSHEGETSA KGOLO YA IKONOMI

Re simolotse lenaanetema la tlhabololo e kgolo ya thulaganyo e maikaelelo a yona e leng go samagana le dikgwetlho tse di kgoreletsang kgolo ya rona.

Lenaanetema le le akareditse mafelo a a jaaka motlakase, dithulaganyo, metsi, dikgokaganyo tsa tlhaeletsano le ditlhabololo tsa visa. Tshekatsheko ya Tekanyetsokabo e tlhalosa tswelelopele e e siameng e e dirilweng mo mafelong a mo dingwageng tse di mmalwa tse di fetileng.

Fela, dikgoletsi di teng mme ntetleng ke lebise mogopolo go di le pedi tse dikgolo tsa tse.

Motlakase

Kgaogo ya motlakase ke bothata jo bo lebaneng Maaforikaborwa otlhe. E kgoreletsa tlhagiso, ditiro le boiphediso.

Tlhabololo ya lephata e tla dira gore go nne le pabalesego ya maatla ya pakatelele. Re tsere ditshwetso tse di tlhokegang mo dingwageng di le tlhano tse di fetileng mme di a dira.

Go rotloetsa go ya pele mo peeletsong ya maatla a a ntšhwafadiwang, tekanyetsokabo e tshikinya koketso ya tekanyetso ya diporojeke tsa maatla a a ntšhwafadiwang tse di ka siamelwang tuelo ya kgololo ya khabone, go tloga ka dimegawate di le 15 go ya go dimegawate di le 30.

Eskom e tswelela go nna monna le seabe yo o botlhokwa mo lephateng la motlakase. Mme thulaganyo ya namolo ya sekoloto e tla letlelela setheo go lebisa mogopolo mo tirong ya sona e e botlhokwa.

Re tla golola pegelo ka ga tshekatsheko e e ikemetseng ya ditešene tsa maatla tsa malatlha tsa Eskom mo dibekeng tse di tlang. Tshekatsheko e dirilwe go itsise karolo ya mabaka a a tshwaragantsweng mo thulaganyong ya namolo ya sekoloto.

Dikatlanegiso di tla tsenngwa mo dithulaganyong tsa Eskom tsa tiro go maatlafatsa boikarabelo le tebelelo.

Ke ka kopanyo ya peeletso ya poraefete mo diporojekeng tsa maatla a ntšhwafadiwang, ditlhommo tsa maatla a letsatsi mo marulelong le ditokafatso mo didirisiweng tsa Eskom tse di fetlhang motlakase gore kgaogo ya motlakase e tla fokotsega, le boikanyego le tshireletso ya thebolo e tla tokafala.

Go tlaleletsa, go tshegetsisa maiteko a, re simolola thuso e ntšhwa e e ikaegileng ka mabaka a a utlwalang ya R2 billion mo pakagareng go neelana ka matlole a mabokoso a dijithale a motlakase o o duelelwang pele (smart prepaid meters).

Se se tla simolola kwa dimmasepaleng tse di rebotsweng go namola sekoloto.

Dithulaganyo

Go samagana le dithulaganyo tse di sa ikanyegeng tse di oketsegang tsa Aforikaborwa, Kabinete e rebotse Mokgwa wa Dithulaganyo tsa Morwalo ka Sedimonthole 2023.

Mokgwa o tlhalosa dikgato tse di tlhokegang go tokafatsa didirisiwa tsa kwa boemakepe, go nna teng ga ditimela le pabalesego ya mafaratlhatlha.

E tlhalosa gape tsela e e totobetseng ya go oketsa bokgoni, go tsamaisa tshimololo ya kgaisano le go dirisa ka botlalo tshegetso ya matlotlo le ya thekinikale ya lephata la poraefete.

Malebana le seno, phitlhelelo ya ba bangwe ya mafaratlhatlha a morwalo ka seporo e tla simolola ka Motsheganong 2024.

Kwa boemakepe, molekane wa poraefete o bonwe go tlhabolola Pier 2 ya Bogorogelo jwa Setshodi sa Durban. Seno se tla oketsa peeletso ya poraefete ka didirisiwa, oketsa bokgoni jwa thekenoloji le go tokafatsa bokgoni jwa tiro.

Puso e tlametse Transnet ka tsamaiso ya letlolenetefaletso go tshegetsa thulaganyo ya setheo ya itharabologelo le go tshegetsa ditlamego tsa sona tsa dikoloto.

Fela jaaka Eskom, letlolenetefaletso le tla ka mabaka. Mabaka a a tlhoka gore Transnet e lebise mogoplo mo ditirelo tsa yona tse di botlhokwa, le gore setheo se simolole bolekane jwa lephata la poraefete. Se se tla tokafatsa tswelelo ya Transnet le go tshegetsa tiriso ya mokgwa.

Tshegetsa Peeletso ya Didirisiwa tsa Puso

Mmusakgotla, Ke motlotlo go itsise gore jaaka karolo ya tekanyetsokabo e, re tlhagisa ditlhabololo tsa motheo le tse di botlhokwa tsa go neela matlotlo mo didirisiweng le thebolo.

Ditlhabololo di tla tokafatsa boleng jwa didirisiwa go nonofa le go nna le bokgoni.

Ka tsela e, re tla maatlafatsa tsamaiso ya puso ya peeletso le boleng jo bo amamang le tsona. Gape re tla batla go nna le seabe ga lephata la poraefete.

Malebana le se:

- Re phasaladitse ditlhabololo tsa letlhomiso la taolo ya PPP gore setšhaba se tshwaele go sale gale mo bekeng eno. ditlhabololo di batla go fokotsa tharaano ya mokgwatsamaiso wa go dira diPPP, tlhola bokgoni go tshegetsa le go laola diPPP, tlhama melao e e totobetseng ya go laola dipeeletso tse di sa kopiwang, le go maatlafatsa go busa kotsi ya matlotlo.
- Re sekaseka dithulaganyo tsa setheo le puso ya kago ya didirisiwa. Maikaelelo ke go tlhola mekgwa e e totobetseng ya go rwala maikarabelo, tisanommogo le kgokagano.
- Gape re kopanya ditiro tse di tshwanang go fokotsa go ipoeletsa le go tlhoka bokgoni jwa go dira sentle. Maikaelelo ke go itlhaganedisa thebolo, bogolosegolo dithulaganyo tse di kopantsweng tsa matlotlo.
- Re itsise didirisiwa di le mmalwa tse dintšhwa tsa matlotlo, tse di jaaka dibonto tsa didirisiwa le dikadimo tse di kwa tlase. Jaaka karolo ya se, sedirisiwa sa semolao sa lekgetho sa diporojeke tse di totobetseng tsa didirisiwa, se se tshwanang le diterasete le didirisiwa tse dingwe tsa peeletso, se a akanngwa..

- Paka e ntšhwa ya go neelana ka matlole ya ditshikinyo ka kabo e ntšhwa ya didirisiwa tsa matlotlo e tla bulelwa ditheo tsa puso mo bokhutshwaneng.

Ka ditlhabololo tse, go tla itlhaganedisiwa dipoelo tse dikgolo tsa bokgoni le thebolo ya didirisiwa.

Se se tla ungwela maphata a dikgokaganyo, didirisiwa tsa loago, diPPP le diporojeke tse di kopantsweng tsa matlotlo.

Go Akaretsa Matlotlo a Tlelaemete

Mmusakgotla, Lefapha la Bosetšhaba la Matlotlo le na le seabe se se botlhokwa mo go kokoanyeng didirisiwa, dira dithotloetso, le go tlhotlheletsa pholisi go akaretsa phetogo ya tlelaemete.

Fa matlhotlhapelo a a amanang le tlelaemete a gakala, mokgwa o o ka ga mefuta e mentsi ya kotsi o a tlhagisiwa go laola dikotsi tse di amanang le matlotlo.

Se se tsaya tsia mekgwa e e farologaneng ya matlotlo a a tswang mo dithusong mo matloleng a tiragalo a tshoganyetso, go akaretsa Letlole la Tsibogo ya Phetogo ya

Tlelaemete, go ikaegile ka tiragalo, le bogale jwa tiragalo ya matlhotlhapelo.

Lefapha la Bosetšhaba la Matlotlo le sekaseka dithuso tsa tsibogo ya matlhotlhapelo go tokafatsa bokgoni le go tlhola dithotloetso tsa thulaganyo ya matlhotlhapelo, go ipaakanyetsa le to fokotsa kotsi.

Gape le tlhagisa letlhomiso la tebelelo ya tekanyetsokabo ya tlelaemete go tlhotlheletsa pholisi, thulaganyo, le ditshwetso tsa tekanyetsokabo, ka go sala morago ditshenyegelo tse di amanang le tlelaemete mo tekanyetsokabong ya puso.

Tshegetso ya batlamedi ba matlole a a duelwang, jaaka Dibanka tsa Boditšhaba tse di Tlhabololang Dinaga tse di Humanegileng, e tla dira go le gontsi go tshegetsa tlwaelo ya rona ya tlelaemete, phokotso, phetogo ya maatla, le diitshimololelo tse di tswelolang.

Go dira peeletso mo lephateng la puso go botlhokwa go laola matlole a matlhotlhapelo a tlelaemete.

Puso e kokoantse US\$3.3 billion go fitlha fano go tswa mo Dibankeng tsa Boditšhaba tsa Tlhabololo ya Dinaga tse di Humanegileng le Ditheo tsa Boditšhaba tsa Matlotlo go tshegetsa phetogo ya tlelaemete, le maitlomo a phetogo e e siameng.

Re na le seabe se se matlhagatlhaga mo dipuisanong tsa phegato ya tlelaemete, go tsamaelana le tshegetso ya puso ya go tlhabolola ditheo tsa boditšhaba tsa matlotlo.

Gape re dira le dimmasepala di le robedi go tlwaela le go fokotsa ditlamorago tsa ditiragalo tse di amanang le tlelaemete le maemo a bosa, ka go tlamela thuso ya thekinikale diporojeke tsa matlotlo tse di tsibogelang tlelaemete.

Go Tshegetsa Tlhagiso ya Didirisiwa tse Dintšhwa tsa Maatla

Pampiri e Tshweu ya Dikoloi tsa Motlakase e tlhagisa togamaano ya rona ya tlhagiso e kgolo ya tlhagiso e ntšhwa ya dikoloi tsa motlakase le tiriso mo Aforikaborwa, go simolola ka dikoloi tsa motlakase.

E ikaelela go fetola intaseteri ya dikoloi tse di tlhagisang bogolo dikoloi tsa enjine e tukang mo go tse di dirang sebedi tse di akaretsang dikoloi tsa motlakase, ka 2035.

Go rotloetsa tlhagiso ya dikoloi tsa motlakase mo Aforikaborwa, puso e tla simolola tetlo ya peeletso ya dipeeletso tse dintšhwa, e e tla simololang ka 1 Mopitlwe 2026.

Se se tla letlelela batlhagisi go bona 150 phesente ya peeletso e e siamelwang ya go dirisa madi mo dikoloing tsa motlakase le tse di maatlafaditsweng ka haeterojene mo ngwageng wa ntlha.

Thotloetso e tla dirisiwa go tlalelediwa mo tshegetsong e e teng ya Lenane la Tlhabololo ya Tlhagiso ya Dikoloi.

Puso gape e rulagantse seša R964 million mo pakagareng go tshegetsa go fetogela mo dikoloing tsa motlakase.

Go Dirisa Tshenkelo mo Phetogong

Maloko a a Tlotlegang, Molaotlomo wa Tshenkelo ya Puso o fetisitswe ka bonako ke Kokoanotheomolao ya Bosetšhaba. Molaotlomo o o tlhabolotsweng jaanong o lebisitswe kwa Lekgotleng la Bosetšhaba la Diporofense go o dumela.

Lefapha la Bosetšhaba la Matlotlo le tshegetsa Dipalamente tsa Diporofense ka di tswelsetsa Molaotlhommo le go tshwara ditheetso tsa setšhaba naga ya yotlhe.

Molaotlhommo o tlamela ditekanyetso tsa phetogo ka tse di beetsweng thoko, go siamelwa pele le go tswelsetsa pele batho ba ba neng ba thapotswe ka go tlhophololwa go go sa siamang.

Ditekanyetso tse di tla dira mo ditlhopheng tse di totobaditsweng tsa batho go akaretsa dikgwebopotlana tsa batho ba bantsho, basadi ba bantsho, baša ba bantsho, batho ba bantsho ba digole, le dikgwebo tse di mo lefelong le le rileng go akaretsa tiragatso ya phetogo ka maemo a BBBEE.

Molaotlhommo gape o dira tlamelo ya go dira diintaseteri fa gae ka dithomeletso le ditekanyetso tsa tlhabololo e e tswelelang, go thapa badiri le tlhabololo ya dikgwebo, gareng ga tse dingwe.

Re itse sentle gore gajaana, ditsweletso tsa tshenkelo ga di fitlhelele thebolo ya ditharabololo tse di sa jeng madi a mantsi mo ditlhokong tsa puso.

Gantsi, go na le pharologano e kgolo gareng ga ditlhotlhwa tse puso e di lefisiwang le ditlhotlhwa tse di teng tsa mmaraka.

Sekai, puso e reka didirisiwa tsa ICT tse di jaaka dilaptop, didirisiwa tsa thebolo e e sa kgolediweng tsa maatla, dimonitara, le ditounara, ka gareng ga 1.2 le 2 go feta tlhotlhwa ya mmaraka.

Ka gore puso e reka dilo ka bontsi, re tshwanetse re a bo re duela kwa tlase le go tshola maatla a rona a go reka go bona boleng jwa madi a rona.

Go bona boleng jwa madi, le metheo ya bokgoni, bosenangbofitlha, le kgaisano, di santse di le botlhokwa. Mme re batla go netefaletsa Maaforikaborwa gore metheo ga e ganetsane le phetogo.

MEKGWA YA LOTSENO LE DITSHITSHINYO TSA LEKGETHO

Maloko a a Tlotlegang, tiragatso e e bokoa ya ikonomi ya rona e dirile gore go nne le kgobokanyo e e kwa tlase ya lotseno lwa lekgetho ka 2023/24.

Ka R1.73 trillion, lotseno lwa lekgetho lwa 2023/24 ke R56.1 billion kwa tlase ka moo go neng go lekanyeditswe ka teng mo tekanyetsokabong ya 2023.

Tlhaelo e ka ntlha ya phokotsego mo dipoelong tsa dikgwebo le lotseno lo lo tswang mo makgethong a meepo.

Ka pakagare, ditekanyetso tsa lotseno ke R45.6 billion kwa godimo go feta ditekanyetso tsa MTBPS ya 2023 tse di okeditseng lekgetho la lotseno lwa motho le ditshikinyo tsa lotseno lwa tlaleletso la pakagare.

Tekanyetsokabo e e na le ditekanyetso tsa lekgetho tse di tla kgobokanya R15 billion ka 2024/25 go fokotsa kgatelelo ya matlotlo le go tshegetsa tsepamo e e bonako ya sekoloto.

Lotseno lo kgobokanngwa gantsi ka lekgetho la lotseno lwa motho ka go se lolamisi ditlhopha tsa lekgetho, dipusetso tsa lekgetho, le kerititi ya lekgetho la kalafo ka infoleišene.

Mo makgethong a dikungo tsa fa gae tsa tagi, dikoketso tse di kwa godimo ga infoleišene tse di gareng ga 6.7 le 7.2 phesente ka 2024/25 a tshikinngwa. Se se kaya gore:

- kane ya biri e oketsega ka disente di le 14;
- Kane ya cider le dino tsa tagi tsa maungo di tlhatloga ka disente di le 14;
- lebotlolo la beine le tla oketsega ka disente di le 28;
- lebotlolo la beini e e maatlafaditsweng le tla oketsega ka disente di le 47;
- Lebotlolo la beini ya khabonate le tla oketsega ka disente di le 89;
- Lebotlolo la dipiriti, go akarediwa whisky, gin kgotsa vodka, le oketsega ka R5.53.

Re tshikinya gape go oketsa makgetho a motsoko ka 4.7 phesente mo disekereteng, le ka 8.2 phesente mo motsokong wa peipe le disikara. Se se kaya:

- koketso ka R9.51 cents mo disikareng;
- Koketso ya disente di le 97 mo pakaneng ya disekerete; le
- Koketso ya disente di le 57 mo motsokong wa peipe.

Kamogelo wa kwa Soweto, a le mongwe wa Maaforikaborwa a a fetang a le Dikete di le pedi kgola a supa a a rometseng Dikeletso tsa Tekanyetsokabo go Tona, o na le tlhagiso e ke tla ratang go abelana ka yona.

Kamo a re: *"Tlhagiso ya me ke go tsenya tuelo ya lekgetho la hubbly bubbly, e-cigarettes le tse dingwe. Naga e bone koketsego mo palo ya baša ba ba gogang dikungo tse mme batsadi ga ba itumelela seno le eseng."*

Kamo, jaaka motsadi le nna, ke dumalana le wena. Mme ke a itse gore le Tona ya Boitekanelo le ene o a dumela.

O tla itumelela go utlwa gore re baya koketso ya lekgetho la nikothini ya eleketeroniki le dithulaganyo tsa thebolo ya tse e seng nikothini, tse di itsegeng e le divape, go R3.04 ka mililitara.

Mo makgethong a tikologo, lekgetho la khabone le oketsegile go tloga ka R159 go fitlha go R190 ka tone ya tekano ya khabonedaekosaete go tloga ka 1 Ferikgong 2024.

Lekgethwana la setuki sa khabone le tla oketsega di disente di 11 ka litara ya peterole le disente di le 14 ka litara ya disile go tloga ka 3 Moranang 2024.

Pampiri ya puisano e e tlhagisang ditshikinyo tsa kgato ya bobedi ya lekgetho la khabone e tla phasaladiwa gore setšhaba se tshwaele moragonyana mo ngwageng.

Mmusakgotla, re ela tlhoko ditlhotlwa tse di kwa godimo tsa dilo le kutlwalo ya ditlhotlwa tsa dituki mo ditshenyegelong tsa dijo le dipalangwa.

Malebana le se, re tshitshinya go se oketse lekgethwana la kakaretso la dituki ka 2024/25. Se se tla dira gore go nne le namolo ya lekgetho e e kana ka R4 billion. Se ke madi a a boelang mo dipotleng tsa badirisi.

Mmusakgotla, tswelelopele e dirilwe mo thulaganyong ya difala tse pedi tsa tholotiro fa e sa le ke bua le lona ka nako ya MTBPS.

Dikabelo tsa matlole a tholotiro di tla kgaoganngwa, ka nngwetharong e e tla yang mo "karolong ya dipolokelo" mme peditharong e tla ya mo "karolong ya tholotiro".

Go tloga ka 1 Lwetse 2024, dikgogo tsa madi a ntlha di ka dirwa mo sefaleng sa dipolokelo.

Thulaganyo ya difala tse pedi e netefatsa gore re dira tekano gareng ga go somarela dikabelo go sireletsa tholotiro e e botoka go maloko, fa re samagana le mathata a batho go fitlhelela mangwe a matlole a bona a tholotiro go thusa go fokotsa mekgweleo ya bona ya matlotlo mo dinakong tsa mathata.

Mo dingwageng tse di mmalwa tse di latelang, re dirisa gape palotlase ya lekgetho la dikgwebo la lefatshe go fokotsa ditlamorago tse di sa siamang tsa kgaisano ya lekgetho.

Dikgwebo tsa boditšhaba tsa lotseno lwa ngwaga lo lo fetang €750 million di tla kgethisiwa kelo ya lekgetho ya bobotlana 15 phesente, go sa kgathalesege kwa di dirang dipoelo tsa tsona teng.

Tlhabololo e e tshitshintsweng e solofetswe go dira lotseno lwa tlaleletso lwa R8 billion lwa lekgetho la dikgwebo ka 2026/27.

Ke rotloetsa baamegi ba ba nang le kgatlhego go tlamela ditshwaelo mo tlhomong ya Molaotlhommo wa Palotlase ya Lekgetho la Lefatshe o o phasaladitsweng gompieno.

Togamaano ya rona ya pakatelele ya pholisi ya lekgetho e santse e totile go atolosa motheo wa lekgetho fa e tokafatsa kobamelo ya lekgetho le bokgoni jwa tsamaiso.

Tswelelopele e e bonalang e dirilwe go aga seša le go ntšhwafatsa SARS.

Bothati jwa lekgetho bo atelositse rejisetara ya lekgetho, dikgobokanyo tse di tokafetseng tsa sekoloto le go fokotsa pusetsoyadi ya tsietso le dipeotlhotlha tsa kgwebo. Seno se dirile gore go nne le ditokafalo tsa kgobokanyo ya lotseno.

Go samagana le maemo a a kwa godimo a motsoko o o seng ka fa molaong, SARS e dirisa CCTV le dithekenoloji tse di tshwanang le yona kwa batlhagising ba ba nang le ditumelelo ba motsoko. Ditlhotlhomiso le ditshekiso di dirile R10 billion ya ditlhatlhobo tsa tlaleletso go baamegibagolo mo intasetering e e seng mo molaong ya gouta le motsoko, mo go feta R4 billion ya yona e tswa go baamegibagolo ba intaseteri e e seng ka fa molaong ya gouta le motsoko.

Tse le maiteko a mangwe a thusitse ka tokafalo mo lotsenong.

Kgwetlho ya rona e kgolo, jaaka ke tthalositse go sa le gale, ke gore phae ya rona ga e gole ka bonako go lekane mme se se fokotsa bokgoni jwa rona jwa go dira lotseno lo lo lekaneng go lo aba mo mafelong a rona a setlapele.

DITHULAGANYO TSA GO DIRISA MADI

Mmusakgotla, ka nako ya MTBPS ya 2023 fa kgobokanyo ya lotseno e dirile maswe go feta ka moo go neng go sa solofelwa ka teng, mafapha a ne a tshwanela ke go fokotso go dirisa madi le go tshola dikoketso tsa dituelo mo ditekanyetsong tsa ona.

Ditekanyetso tse di tserwe go sireletsa thokgamo ya matlotlo. Ka go tshwana, manane a a botlhokwa a ne a tshwanetse go sirelediwa. Se ke tlhagiso e e dirang ya go kopanya matlotlo a a tshegetsang thebolo ya ditiro tse di botlhokwa le tuelo ya loago.

Go tloga ka nako eo, re kgonile go busetsa morago nngwe ya kopanyo ya matlotlo a a itsisitsweng ka nako ya MTBPS.

Mo Tekanyetsokabong e, Ke kgona go itsise gore lephata la thuto le abetswe koketso ya R25.7 billion ya ditshenyegelo tsa tiriso ya koketso ya tuelo mo pakagareng.

Ka nako e tshwanang, re kgonne go sireletsa ditekanyetsokabo tsa manane a a botlhokwa a a jaaka manane a sekolo a kotlo. Lenane le tlamela barutwana dijo mo dikolong di ka nna di le 20, 000.

Thuso ya kgodiso ya gale ya bana e abetswe R1.6 billion e e tla oketsegelang go R2 billion mo pakagareng.

Boitekanelo bo abetswe palogotlhe ya R848 billion mo MTEF. Dikabo tse di akaretsa R11.6 billion go samagana le tumalano ya 2023 ya dituelo, R27.3 billion ya thuso ya NHI mo pakeng e tshwanang.

Kabo ya NHI ke sesupo sa boineelo jwa puso mo pholising e. Go na le mefuta ya ditiro tse di maatlafatsang thulaganyo, tse e leng dikgontshi tse di botlhokwa tsa thulaganyo e e tokafaditsweng ya tlhokomelo ya setšhaba ya boitekanelo, e e tshwanetseng go dirwa.

Ditiro tseo di akaretsa:

- Aga thulaganyo ya bosetšhaba ya tshedimosetso ya boitekanelo le direkhoto tsa dijithale tsa balwetse;
- Tlhabololo ya ditheo tsa boitekanelo le go tokafatsa boleng jwa tlhokomelo go netefatsa gore di fitlhelela palotlase ya mekgwa e e tla kanelwang le go dumelelwa go nna le konteraka mo NHI;
- Maatlafatsa setheo le tsamaiso ya kgaolo go baakanyetsa konteraka;
- Go neelana ka maemo a seka-boipuso maokelo a a mo bogareng(le a mangwe); le
- go tlhagisa ditlhotlha tsa kaelo le mekgwa ya tuelo ya batlamedi ya maokelo.

Bontsi jwa ditiro tse bo tswelletse fela bo tlhoka tlhabololo go ya pele pele ga NHI e ka phatlalatswa ka tekanyo.

Mmusakgotla, go nnile gape le tswelelopele e kgolo mo go tokafatseng phitlhelelo ya ditirelo tsa dipalangwa tsa botlhe go bapalami ba lotseno lo lo kwa tlase.

Lenane la paakanyo ya dimela la Setheo sa Aforikaborwa sa Bapalami ba Ditimela le a tswelela, ka didirisiwa tsa diporo tse 27 tse di butsweng gape ka Sedimonthole 2023. Se se tla oketsa palo ya bapalami ba Metrorail go tloga go 15.6 million ka 2022/23 go fitlha go tekanyetso ya 48.6 million ka 2026/27.

Go netefatsa dira dtiro tsa yona tse di nonofileng ka nako ya ditlhopho, le maikarabelo a yona a mangwe morago ga ditlhopho, Khomišene e e Ikemetseng ya Ditlhopho e abetswe R2.3 billion ya tlaleletso. Sepodise le tshireletso le tsona di abetswe R350 million ya tlaleletso go tshegetsa ditlhopho. R200 million e nngwe e abetswe go neelwa makoko a dipolotiki matlole ka gore makoko a dipolotiki a ipaakanyetsa ditlhopho.

Puso gape e tshegetsa ba ba fudusitsweng ka manane a kaboseša ya lefatshe le tlhabololo ya go nna le lefatshe, a a abetsweng R6 billion mo MTEF.

Go tsamaelana le inoleišene le phitlhelelo e e oketsegileng, dithuso tsa leruri tsa loago di a okediwa.

- Koketso ya R100 mo dithusong tsa batsofe, mekaubere ya ntwā, bogole le tlhokomelo ya boikaegi. Bokanakang jo bo tla kgaoganngwa ka R90 go simolola ka Moranang, le

R10 go simolola ka Diphlane;

- Koketso ya R50 mo thusong ya tlhokomelo ya bofatlhosi; le
- Koketso ya R20 mo thusong ya tshegetso ya bana.

Re tshwenyegile ka koketsego ya ditlhotlwa tsa dilo go Maafrikaborwa a a ka nnang dimilione di le 19 a a ikaegileng ka dithuso tse go iphedisa.

Malebana le se, re dirile sotlhe se matlotlo a se letlelelang.

Tiro e tsweletse gajaana go tokafatsa Thuso ya namolo ya Tlalelo ya COVID-19 ka Moranang monongwaga. Lefapha la Bosetšhaba la Matlotlo le tla dira le Lefapha la Tlhabololo ya Loago go netefatsa ditokafalo mo thusong e di tlhagisiwa mo melawaneng ya bofelo.

Ditokafalo tse di tla nna mo letlhomesong la gajaana la matlotlo. Go atolosa thuso go feta Mopitlwe 2025, ditlhabololo tsa pholisi ya pabalesego ya loago, gammogo le motswedi wa kabo ya matlotlo di tla konosediswa.

Gape re dirile tlamelo ya diitshimololelo tse di botlhokwa tse maikaelelo a tsona e leng tlholo ya ditiro.

R61.4 billion e abetswe manane a tiro mo pakagareng. Go tlaotswe R7.4 billion ya Itshimololelo ya ga Mopresidente ya Ditiro.

Puso gape e dira twantsho ya bosenyi setlapele ka tebelelo ya go oketsa ditheo tsa tiragatso ya molao. Palogotlhe ya R765 billion e abetswe setlhopha sa kagiso le pabalesego.

Mo ngwageng o o tlang wa matlotlo, 10,000 ya baithaopi ba bantšhwa ba sepodise ba tla katisiwa.

Jaaka karolo ya maikarabelo a naga go rotloetsa kagiso ya le tthomamo ya kgaolo, tekanyetsokabo e gape e tla aba matlole a go romela masole kwa Mozambique le DRC.

Tiro ya go baya ditshenyegelo le go tthaola ditlhoko tsa ditiro tse di botlhokwa tse e tla tswelela ngwaga yotlhe mme matlotlo a tla abiwa ka tsela eo.

R628 million e abetswe Lefapha la Bosiamisi le Tlhabololo ya Molaotheo go dirisa FATF le dikatlanegiso tsa Khomišene la Kgapo ya Puso di tliša palogotlhe ya matlole mo maitekong a go R2.3 billion.

Puso e dirisa R2.9 billion mo Akhaontong ya Pusetso ya Dithoto tsa Bosenyi go lwantsha go epa go go seng ka fa molaong le bosenyi jo bongwe jwa setlapele, ka 60 phesente e e abetsweng go dithapo tsa sepodise, go akaretsa le tshenko ya dikoloi.

Tekanyetsokabo e gape e dira tlamelo ya didirisiwa setlapele. Puso e ikaelela go beeletsa dibilione tse di fetang di le R943 mo didirisiweng tsa puso.

Go tla dirisiwa madi go tshegetsa ntšhwafatso le tlamelo ya dithoto tse di teng le go aga dikago tse dintšhwa.

KGAOGANYO YA LOTSENO

Mmusakgotla, R2.8 billion, kgotsa 51.1 phesente, ya ditshenyegelo tse di senang morokotso, e tla abelwa diporofense le dimmasepala mo dingwageng di le tharo tse di latelang.

R531.7 billion e abetswe dipusoselegae, mme R2.3 trillion diporofense.

R105.5 billion ya tlaleletso e abetswe diporofense mo dingwageng di le tharo tse di latelang go duela ditshenyegelo tsa tiriso ya tumalano ya tuelo ya tirelopuso ya 2023, bogolosegolo mo maphateng a thuto le boitekanelo.

Tlamelo ya matlole a a tlaleletso e tla tokafatsa dikgathelelo tsa molato wa tuelo tse di lebaneng badiri ba ba mafapha a ditiro tse di botlhokwa, fa go gololwa didirisiwa tsa peeletso ya matlotlo le dithoto le ditirelo.

Mo godimo ga moo, diphokotso tse di neng di dirilwe mo malobeng mo go dingwe tsa dithuso di fetotswe. Pusetso ya metheo ya dithuso tse e tla thusa go tshola ditirelo tse di botlhokwa tsa ba ba mo tlalelong thata le go tlamela matlotlo a a botlhokwa a dipeeletso.

Fe,a, go netefatsa gore matlotlo a buso a nna a tswelela, diphokotso di a dirwa mo metheong e mengwe e mmalwa ya dithuso, le fa tse dingwe di tswelela go gola mo dingwageng tse tharo tse di tlang le mororo diphokotso.

Malebana le dimmasepala, R1.4 billion ya tlaleletso e tlamelwa thuso ya itharabologelo ya mmasepala mo matlhotlhapelong go baakanya le go aga gape dikago tse di sentsweng ke merwalela e e setlhogo ya 2023.

Mmusakgotla, dimmasepala ke teng mo tiro ya thebolo ya ditirelo e diragalang gone. Ka maswabi, palo e e sa amogelesegeng ya tsona e itemogela makoa mo go buseng, taolo ya matlotlo, le thebolo ya tirelo.

Go samagana le dikgwetlho tse, le go fetola dimmasepala go nna didirisiwa tsa kgolo, re dirisitse mokgwa wa mefuta e le mentsi.

O tota mo go tiiseng ditsweletso tsa tekanyetsokabo, oketsa tebelelo, oketsa bokgoni badiri ba mmasepala, le go tswelletsa peeletso mo go tlameleng le go aga dikago.

NGWAGA O O TLANG

Mmusakgotla , mo ngwageng ono naga ya rona e tshwara dikopano tsa ngwaga tsa New Development Bank, tse di tla diragalang lekgetlho la bobedi go tloga fa e sa le go tlhamiwa dinaga tsa BRICS.

Ka 2025, Aforikaborwa e tsaya boporesidente jwa G20, morago ga joo jwa Brazil le India pele ga fao.

Boporesidente jwa G20 jwa Aforikaborwa ke tšhono go rona go tswelletsa mathata a magolo a ikonomi, tlhabololo, le matlotlo a a lebaneng dinaga tse di humanegileng le tse di golang. Jaaka Moporesidente Ramaphosa a buile ka tshwanelo mo Puong ya gagwe ya Maemo a Naga, maikemisetso a rona ke go "baya tlhabololo ya Aforika kwa godimo ga lenaanetema fa re tshwara G20 ka 2025".

Re tokafatsa dikabo tse di tlhokegang le go tlhaola matlole go dira bonnete jwa gore ditiragalo tse di farologaneng di a atlega. Jaaka re bontshitse sešeng, Aforikaborwa e santse e le moeteledipele yo o botlhokwa wa kgaolo le wa boditšhaba.

Ka go nna le seabe le tshegetso diraleng tse di jaaka G20, re gatelela phetogo kgolo tsa ditheo tsa boditšhaba tse di jaaka IMF le World Bank, gore dinaga tse di golang di ka nna le seabe ka tekano mo ditsweletsong tsa go dira ditshwetso le go busa lefatshe.

Bopelokgale jwa boitshwaro le kitso ga di tlhaele mo nageng ya rona. Re tshwanetse go dirisa dimpho tse, e seng fela go itokafatsa le ikonomi ya rona, le go tswela kontinente yotlhe molemo.

BOKHUTLO

Mmusakgotla yo o Tlotlegang, re tswa kgakala mo dingwageng di le 30 tse di fetileng. Dingwaga di le 30 tse fa pele ga rona, dikgwetlho dingwe le dingwe le ditšhono tse di ka tlang le tsona, ke sengwe se re tshwanetseng go se solofela ka boitumelo.

Ka ntlha ya mathata a rona a nako e e fetileng, le dingwe tsa dikgwetlho tse re neng re lebane natso tse re neng re se kitla re di tshabela jaaka temokerasi e e golang e e lekanang go bona sebaka sa yona mo lefatsheng le le nang le palo ya mathata a mantšhwa le a a tswelelang, go ne go ka nna bonolo go feteletsa dilo, ka tsholofelo ya go bona fela tse di botoka kgotsa go solofela tse di maswe.

Re tshwanetse go lwantsa maemo a ka bobedi.

Go na le moo, re tshwanetse go ela tlhoko mafoko a Moporesidente wa rona wa ntlha wa temokerasi, Nelson Mandela, yo o neng a bona go feta ba le bantsi gore go latela bosiamisi jwa ikonomiboago le khumo e e abelanwang ke loeto e seng fela kwa go iwang gona.

Ntettle ke mo nopole ka botlalo:

“Ke tsamaile tsela eo e telele ya kgololesego. Ke lekile gore ke se fapoge; ke dirile diphoso mo tseleng.

Fela ke bone sephiri sa gore morago ga go palama lekgabana le legolo, motho o fitlhela gore go santse go na le makgabana a mangwe gape a a tshwanetseng go a palama.

Ke tsere sebaka fa go ikhutsa, go lebelela ponotshego ya e ntle e ntikatikileng, go lebelela kwa morago kgakala kwa ke tswang teng.

Fela nka ikhutsa nakwana fela, ka kgololesego go tla maikarabelo, mme ga ke a tshwanela go diega, ka gore mosepele wa me o mo leele ga o a khutla."

Inde lendlala.

Mmusakgotla, fa ke garela, ke rata go gakolola Maaforikaborwa gore molaetsa o ba tshwanetseng go o tsaya wa Tekanyetsokabo e ke ono: puso e dira go le gontsi ka didirisiwa tse dinnye thata. Re tswelela go:

- Tshegetsa kgolo ya ikonomi;
- Fokotsa kgolo ya sekoloto sa puso le tshenyegelo ya sekoloto; le
- Aba matlole a mantsi mo ditirelong tse di botlhokwa, tlamela tuelo ya loago le go somarela ditekanyetsokabo tsa didirisiwa.

Ke leboga Moporesidente le Motlatsa Moporesidente ka tshegetso ya bona e e tswelelang le boeteledipele.

Ke leboga Motlatsa Tona ya Matlotlo, Ngk David Masondo, le setlhopha se se gaisang sa Lefapha la Bosetšhaba la Matlotlo se se eteletsweng pele ke Mokaedikakaretso, Ngk Duncan Pieterse.

Ke leboga Mokomišenara wa Tirelo ya Aforikaborwa ya Lotseno le Mmusi wa Bankakgolo ya Aforikaborwa.

Ke leboga badirimmogo le nna kwa Komiting ya Ditona ya Tekanyetsokabo le mo Lekgotleng la Tekanyetsokabo ba ba kgaoganelanang mokgweleo o o bokete wa ditshwetso tse di boima tse re di dirang go tshola matlotlo a a tswelelang a puso.

Ke leboga ka boikokobetso Dikomiti tsa Palamente tsa Matlotlo, Dikabo tsa matlotlo le Diakhaonto tsa Puso.

Go mosadi wa me le balepa, lorato lwa lona, tshegetso le boitshoko ke thotloetso ya letsatsi le letsatsi. la bofelo, ke leboga Moaforikaborwa mongwe le mongwe.

Ke a leboga.

2024 **BUDGET**

Budget Speech

Private Bag X115, Pretoria, 0001 | 40 Church Square, Pretoria, 0002 | Tel: +27 12 315 5944 | Fax: +27 12 406 9055 | www.treasury.gov.za

national treasury

Department:
National Treasury
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA